

Стецик Б. В.

*к.ю.н., Львівський торговельно-економічний університет,
старший викладач кафедри кримінального права та процесу*

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: незаконна лікувальна діяльність, слідчі (розшукові) дії, розслідування, планування, підготовка, слідчий, огляд, слідчий огляд, спеціаліст, залучення, обшук.

Key words: illegal medical activity, investigative (detective) action, investigation, planning, preparation, investigator, review, review of the investigator, specialist, engagement, search.

Постановка проблеми. Розслідування кримінальних проваджень супроводжується значним обсягом процесуальних дій, від проведення яких залежить успіх встановлення всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення та виконання завдань кримінального провадження загалом. Не є винятком і кримінальне провадження про незаконну лікувальну діяльність. Такими діями є застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій. Таким чином, істотну увагу під час розслідування незаконної лікувальної діяльності акцентовано власне на слідчих (розшукових) діях як на основному виді процесуальних дій, проведення яких забезпечує здійснення досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень. Початок досудового розслідування кримінального провадження про незаконну лікувальну діяльність має свої особливості і, як свідчать результати опитування практиків за останні роки, у 63% випадків респонденти рішення про початок досудового розслідування приймали за ст. 138 КК України, а частина (37 %) не приймала такого. Отже, думки практиків розділились, і це доводить про те, що первинна кваліфікація може бути іншою, ніж як незаконна лікувальна діяльність, тобто відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР можуть вноситися за іншою статтею КК України і в ході розслідування можлива перекваліфікація.

Метою даного дослідження є встановлення, характеристика та розгляд тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконної лікувальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелік і процесуальний порядок провадження слідчих (розшукових) дій визначається Главою 20 (ст.ст. 223-245) КПК України, яка має назву «Слідчі (розшукові) дії», а також Главою 21 (ст.ст. 246-275) під назвою «Негласні слідчі (розшукові) дії», що є різновидом слідчих (розшукових) дій.

У ч. 1 ст. 223 КПК України зазначено, що «слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» [10].

Ініціатором проведення слідчих (розшукових) дій майже завжди є слідчий. Однак він має право шляхом надання доручення співробітникові оперативного підрозділу зобов'язати його брати активну участь у процесі досудового розслідування. КПК України, а саме ст. 41, передбачає можливість співробітнику оперативного підрозділу користуватися повноваженнями слідчого та проводити слідчі (розшукові) дії. У зв'язку з цим у назві, поряд зі слідчими, з'являється доповнення у вигляді «розшукових дій» [18, с. 4].

У кримінально-процесуальній науці є декілька визначень поняття слідчих (розшукових) дій (далі — слідчих дій). Приміром, С. М. Стахівський розглядає слідчі дії як частину процесуальних дій, котрі спрямовані на збирання і перевірку доказів у матеріалах досудового розслідування та відрізняються від решти дій слідчого силою процесуального примусу [17, с. 7]. На думку В. П. Шибіко, слідчі дії — це частина процесуальних дій, які пов'язані із виявленням, фіксацією та перевіркою доказів у матеріалах досудового розслідування [22, с. 234]. М. А. Погорецький трактує слідчі дії як вид процесуальних дій, передбачених кримінально-процесуальним законом, що здійснюються у визначеному ним порядку уповноваженими на це особами, які наділені владними повноваженнями примусового характеру для отримання доказів (виявлення фактичних даних та їхніх джерел, їх перевірки й оцінки та надання їм статусу доказів), перевірки й оцінки самих доказів та їх використання у кримінальному провадженні [12, с. 392-393]. О. В. Капліна вважає, що серед процесуальних дій особливе значення мають дії, спрямовані на отримання (розшукування, збирання) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Такі дії іменуються слідчими (розшуковими) діями, які мають пізнавальну спрямованість, тобто вони завжди спрямовані на отримання, фіксацію або перевірку доказів [11, с. 365].

Суворе дотримання передбаченого законом порядку проведення слідчих дій, визначаючи межі дозволеного й забороненого, не лише гарантує права та законні інтереси учасників дії, а одночасно забезпечує доброякісність отриманих при цьому фактичних даних, тобто відповідність їх ознакам належності та допустимості доказів [2, с. 31].

Під час планування досудового розслідування щодо підготовки та проведення слідчих дій треба вирішити такі питання: а) черговість слідчих дій; б) визначення часу для їх проведення; в) з'ясування можливості одночасного проведення слідчих дій. Тільки після вирішення цих питань можна розпочинати планування конкретної слідчої дії. У кожній слідчій дії можна виокремити її обов'язкові стадії: підготовки (постановка конкретного завдання, мети; формування плану розв'язання певного завдання); проведення дій (реалізація сформованого плану рішення); фіксації ходу проведення дій і отриманого результату; аналізу й оцінки ходу і результатів слідчої дії.

Аналіз кримінальних справ (проваджень) про незаконну лікувальну діяльність дає змогу зробити висновок, що найчастіше проваджуваними слідчими

діями у цій категорії проваджень є: допит та слідчий огляд і призначення та проведення експертизи — 100 % випадків; обшук — 35,3 %; слідчий експеримент — 17,6 %; пред'явлення для впізнання — 11,8 %; освідування — 5,9 %. Заходами забезпечення, що найчастіше проводяться під час розслідування досліджуваного виду кримінального правопорушення є виклик — 100 %; тимчасовий доступ до речей та документів — 52,9 %; тимчасове вилучення майна та арешт майна — 41,2 %; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом — 11,8 %; відсторонення від посади — 17,6 %.

З огляду на запропоновані типові слідчі ситуації та версії під час провадження досудового розслідування незаконної лікувальної діяльності вважаємо за доцільне охарактеризувати тактику проведення *слідчого огляду, допиту, обшуку*.

Слідчий огляд. Ст. 237 КПК України визначає мету огляду — виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, крім того, дає перелік об'єктів огляду: місцевість, приміщення, речі та документи. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами за КПК України, що встановлені для обшуку житла чи іншого володіння особи.

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Особи, у присутності яких здійснюється огляд, під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

Законом визначено, що під час проведення огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони опечатуються і тимчасово зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їхній остаточний огляд та вирішено подальшу долю.

Також при огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст мають право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виконувати графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх стосунку до належності до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном [10].

В. Ю. Шепітько трактує слідчий огляд як слідчу (розшукову) дію, що здійснюється з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки події та обставин, які мають значення для кримінального провадження [7, с. 149150].

Проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях аналізованої категорії, як доводить вивчення емпіричних джерел, характерне тільки для ситуацій: 1) коли особа була затримана на місці злочину і місцем огляду є місце, де здійснювалась незаконна лікувальна діяльність; 2) коли мав місце факт смерті пацієнта за місцем проживання чи у іншому місці поза місцем здійснення лікувальної діяльності і факт незаконної лікувальної діяльності на момент огляду не відомий. У першому випадку огляд необхідний для забезпечення виявлення, фіксації та збереження інформації, аби унеможливити їхнє знищення чи спотворення, у другому — для збору даних із метою встановлення обставин події загалом, встановлення причин смерті та побудов версій щодо події злочину. Передбачається, що в результаті здійснення огляду можливе виявлення матеріальних слідів злочинної діяльності, речових доказів, документів, характерних для цього виду кримінальних правопорушень. В інших ситуаціях слідчі вважають недоцільним здійснювати огляд місця події, обмежуючись оглядом предметів і документів, допитами, призначеннями судових експертиз.

У разі проведення огляду на місці події за безпосереднім фактом виявлення незаконної лікувальної діяльності та затримання особи (осіб), яка вчиняє протиправні дії, його метою є дослідження обстановки вчинення незаконної лікувальної діяльності, фіксація часу та місця вчинення, виявлення та фіксація слідів злочину, виявлення та вилучення документів та предметів, які використовуватимуться як речові докази.

При розслідуванні незаконної лікувальної діяльності у випадках, коли її тяжкими наслідками є заподіяння тілесних ушкоджень, огляд місця події проводиться не завжди, тому що іноді цей злочин розтягнутий у часі і не завжди зрозуміло, в якому місці його вчинено. У тих випадках, коли огляд проводиться, його необхідно здійснювати після опитування або допиту свідків чи потерпілих. Лише таким чином, із їхніх показань, можна встановити фактичне місце події.

У таких випадках у процесі огляду місця події необхідно: 1) виявити та вилучити сліди, які підтверджують присутність злочинця (злочинців) на місці події; 2) зафіксувати обстановку, яка засвідчуватиме факт незаконної лікувальної діяльності; 3) оглянути та за потреби вилучити документи, які засвідчують факт лікувальної діяльності; 4) оглянути медичну техніку; 5) оглянути та вилучити предмети й речі, що виявлені на місці події.

Окремо доречно приділити увагу огляду документів. Зауважимо, що за такої значної кількості документів, котрі підлягають вилученню, їх варто вилучати без детального огляду та дослідження під час вилучення. У такому разі необхідно проводити окрему слідчу (розшукову) дію — огляд документів.

Так, огляд документів трактують як слідчу (розшукову) дію, що передбачає їх вивчення й дослідження з метою виявлення і фіксації ознак, які надають документам статусу речових доказів [21, с. 128], а також встановлення засвідчених ними або викладених у них обставин і фактів, котрі мають значення для розслідування [9, с. 568].

Ознаками, що вказують на підробку документа, можуть бути такі: 1) невідповідність форми документа й кольору барвника; 2) суперечливість

змісту, орфографічні помилки, невідповідність шрифтів, використання бланків і печаток, які вийшли з ужитку; 3) сліди механічного впливу; 4) сліди дописки чи внесення записів на місці видаленого тексту; 5) сліди підробки компонуванням; 6) незбігання ліній захисної сітки, елементів печаток, якості фотопаперу; 7) сліди підробки відбитків печаток і штампів; 8) сліди підробки підписів; 9) сліди монтажу аудіо- та відеомагнітних стрічок [4, с. 28, 30].

Виявлені обставини (як ознаки матеріальної та інтелектуальної підробки) повинні бути детально зафіксовані у протоколі. Доречною також буде фіксація ходу огляду документів, зокрема фотозйомка, що є відповідним додатком до протоколу.

Первинними документами, що мусять бути досліджені слідчим, є документи, котрі надають дозвіл на здійснення лікувальної діяльності (ліцензію), а також документи, яким підтверджується рівень відповідної освіти в особі, котра займається лікувальною діяльністю (диплом, свідоцтво тощо). Ці документи можуть бути вилучені під час проведення огляду місця події, обшуку, також їх виїмка можлива за допомогою застосування тимчасового доступу до речей і документів.

Згідно зі ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої перебувають такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо.

Найчастіше основними джерелами доказів у провадженнях про професійні злочини медичних працівників називають медичні карти амбулаторного та стаціонарного хворого, вважаючи інші первинні облікові медичні документи менш криміналістично значимими або похідними [1, с. 288; 3, с. 77].

У випадках незаконної лікувальної діяльності, що вчиняється цілителем, огляду підлягають: атестаційні картки результатів проходження атестації; атестаційно-експертний висновок; медична картка пацієнта, який звернувся до лічителя, оформлена добровільна згода пацієнта на проведення оздоровлення, профілактики, діагностики і лікування цілителем [14], ліцензія на господарську діяльність у формі приватної медичної практики.

У криміналістичному аспекті слідчий огляд документів є комплексним методом, який поєднує положення загальнонаукових методів (спостереження, порівняння, аналіз, синтез), що утворюють спеціальні методики розв'язання конкретних завдань. Документ як найпоширеніше джерело інформації про подію злочину несе інформаційне навантаження різними своїми об'єктивними властивостями. Це потребує від слідчого застосування спеціальних криміналістичних та інших знань (природничих, технічних, математичних, економічних тощо), без чого практично неможливо оцінити дані, які містять різні документи [6].

Робота слідчого з документами здійснюється за двома напрямками. Перший із них — встановлення та аналіз зовнішніх ознак і реквізитів документа. Другий

етап передбачає аналіз його змісту. Обидва етапи поєднуються у перевірці по суті операцій, відображених у документі. Під час огляду доцільно проводити криміналістичний аналіз документа за певним порядком.

До огляду та подальшого вилучення медичних документів слідчому доцільно залучати незацікавленого спеціаліста-медика, який перед початком слідчої дії проконсультує з приводу переліку медичних документів, що стосуються розслідуваної події. Надалі спеціаліст допоможе оцінити зміст досліджуваних об'єктів на предмет правильності їх складання та віднайдення інших взаємопов'язаних документів. Таким чином, слідчий оцінює медичну документацію як джерело доказування.

Дані отримання органом досудового розслідування під час огляду документів та їх вилучення доцільно використовувати: для організації та проведення інших оглядів, обшуків; під час допиту потерпілого, свідків, підозрюваного; за вирішення питання залучення спеціаліста, зокрема клініко-експертної комісії МОЗ України; призначення та проведення експертизи.

Щодо специфіки провадження обшуку у категорії досліджуваних нами кримінальних проваджень слід сказати, що вона зумовлена його об'єктами та відповідними тактичними завданнями, а саме: пошуком і вилученням документів про освіту лікаря та тих, що дозволяють здійснювати лікарську діяльність, різноманітних записів, офіційних бланків, печаток, штампів, у тому числі засобів їх виготовлення, а також інших предметів, за допомогою яких може бути встановлено: 1) факт виготовлення «псевдолікарем» підроблених документів, які використовувалися у ході незаконного лікування; 2) взаємини між ним і потерпілим; 3) факт застосування засобів маскуванню; 4) наявність злочинних зв'язків із представниками влади та особами, які оформлюють документи про освіту чи надання дозволу на здійснення лікування; 5) факт здійснення лікування; 6) місце перебування особи, котра вчинила незаконну лікувальну діяльність; 7) інші обставини, що мають значення у кримінальному провадженні. До того ж, під час обшуку необхідно вилучати й вільні зразки почерку, підписів чи машинописних текстів, якщо існує необхідність у їхньому подальшому експертному дослідженні.

М. В. Салтевський слушно зауважує, що іноді обшук проводиться спонтанно, наприклад, при затриманні або за обставин, що не може мати зволікання, підготовка як попередній етап обшуку відсутня [15, с. 350].

Поміж іншим, виходячи зі специфіки незаконної лікувальної діяльності, слід зауважити, що запорукою результативності обшуку є підготовка до його проведення, тому слідчий повинен ретельно планувати проведення такої слідчої (розшукової) дії. Слідчому потрібно, насамперед, визначити завдання обшуку та об'єкти, які підлягають вилученню, зважаючи їхні особливості. Зокрема, варто чітко уявляти характерні ознаки об'єктів пошуку та місця, де вони можуть бути.

Важливим аспектом під час підготовки до проведення обшуку є збирання необхідної інформації про особу, в якій планується провести обшук.

Зважаючи на специфіку обшуку під час розслідування незаконної лікувальної діяльності, наголосимо, що до його провадження доцільно залучати працівників, які мають досвід у розслідуванні злочинів такої

категорії, а також спеціаліста у галузі медицини, який може надати допомогу у відборі документів, що мають важливе значення у кримінальному провадженні.

Слід зауважити, що обшук треба проводити і за місцем здійснення незаконної лікувальної діяльності, і за місцем проживання підозрюваного. Вибір часу обшуку також має важливе значення для його результатів, тож доцільно цю слідчу (розшукову) дію проводити саме вранці, враховуючи спосіб життя обшукуваного, розпорядок дня у приміщенні або на роботі [15, с. 351]. Специфіка досліджуваного злочину припускає проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії протягом дня.

Важливим завданням слідчого є з'ясування, яким чином можуть бути знищені чи приховані об'єкти, що мають значення для розслідування, аби вжити заходів для запобігання таким діям. Також необхідно зосередитися на виявленні і вилученні комп'ютерів та електронних носіїв інформації з метою їх подальшого огляду й пошуку даних, які цікавлять слідство.

Проводячи обшук, необхідно приділяти увагу й особам, у помешканні яких він проводиться, оскільки відповідне реагування особи може підказати місце знаходження предмета пошуку. Не слід забувати, що запорукою успішного проведення обшуку є дотримання слідчим моральних принципів. Він зобов'язаний завжди поводитися ввічливо, коректно, не допускати образ, не розголошувати виявлених даних [5, с. 28]. Водночас важливим тактичним завданням суб'єкта розслідування є переконання осіб, у яких проводиться обшук, про необхідність добровільної видачі предметів, документів, що цікавлять слідство. А коли обшукані відмовляються видавати певні об'єкти, завдання слідчого полягає в тому, щоби своєю коректною поведінкою подолати в останніх бажання протидіяти проведенню обшуку [8, с. 117].

Вилучені під час обшуку чи виймки об'єкти пред'являються понятим та іншим присутнім особам, упаковуються та опечатуються: засвідчується цей факт підписами понятих. Хід і результати таких слідчих дій фіксуються у відповідному протоколі обшуку. У протоколі зазначається: де, в якому місці і за яких обставин було виявлено певні об'єкти, видані вони добровільно чи вилучені примусово, та інше.

Не менш важливою слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання доказів з особистісних джерел під час досудового розслідування незаконної лікувальної діяльності, є *допит*, адже він є тією слідчою (розшуковою) дією, що дозволяє і отримати нові докази, і перевірити інформацію, одержану із медичної документації та інших джерел.

В. Ю. Шепітько трактує допит як процесуальну дію, що становить регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, які беруть у ньому участь, спрямований на отримання свідчень про відомі допитуваному факти, які мають значення для встановлення істини у розслідуванні [20, с. 73].

На перший погляд, проведення цієї слідчої (розшукової) дії видається простим, однак це не так. Допит потребує ретельного планування та підготовки до нього. Треба зазначити, що у цій категорії кримінальних проваджень

допитуються такі особи: свідки, потерпілі, підозрювані та експерти. Найскладнішим, звісно, є допит підозрюваного.

Н. І. Порубов визначає допит як процесуальний засіб отримання та перевірки інформації, який містить процесуальний, криміналістичний, організаційний, психологічний та етичний аспекти [13, с. 129].

Варто зважити на позицію В. Ю. Шепітька, який виокремлює систему тактичних прийомів допиту, що спрямовані на: 1) встановлення психологічного контакту; 2) спонукання до дачі показань; 3) уточнення свідчень і усунення в них суперечностей; 4) актуалізацію забутого в пам'яті допитуваного; 5) викриття неправди; 6) усунення перекручень за добросовісної помилки допитуваного [19, с. 213]. Учений, відповідно до мети та процесуального становища допитуваного, в системі тактичних прийомів допиту пропонує також підсистеми прийомів [20, с. 72-81].

Однак, який би допит не проводився, тобто незалежно від процесуального статусу допитуваного, до нього слід неодмінно готуватися, а тим більше у зазначеній категорії кримінальних проваджень. Але з іншого боку, зволікати з проведенням допитів не потрібно, оскільки це сприятиме особі у виробленні лінії поведінки, обдумувати деталей своїх неправдивих показань тощо.

За умови так званого гласного виявлення вчиненого злочину зазвичай першим проводиться допит потерпілого або заявника, якщо це різні особи (КПК України розмежовує цих учасників кримінального провадження), оскільки вони на момент такого виявлення ознак злочину мають найбільше інформації про нього.

Наголосимо, що, відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України, потерпілим може бути і фізична, і юридична особа. Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 58 КПК України) [10].

Отже, допит потерпілого від незаконної лікувальної діяльності має бути проведено невідкладно, що зумовлено, по-перше, ймовірним погіршенням його стану здоров'я, по-друге, можливістю отримання відомостей від особи, котра була безпосередньо об'єктом лікувальної діяльності і могла спостерігати її перебіг повністю або частково. Оцінюючи показання потерпілого, слідчий повинен враховувати специфіку формування відображень і відтворення відповідних подій у пам'яті потерпілого, що зумовлюється його психофізіологічним станом (відчуттям болю, образи за заподіяну шкоду тощо). Тому у деяких випадках під час допиту з метою актуалізації забутого у пам'яті слід застосовувати такі тактичні прийоми, як моделювання, макетування чи реконструкції. Під час допиту потерпілого слідчий з'ясовує особливості його професійної діяльності, умови проживання, наявність у минулому травм, перенесених чи хронічних захворювань. Надалі встановлює обставини виникнення та перебігу хвороби чи пошкодження до моменту звернення по медичну допомогу. Також варто з'ясувати, чи застосовувались допитуваним

самостійно або іншими особами методи лікування до звернення по лікування у минулому.

Істотний обсяг інформації, що має значення для швидкого й ефективного розслідування незаконної лікувальної діяльності, органи розслідування одержують від свідків. Значущість повідомлених свідками відомостей залежить від низки чинників, серед яких переважає бажання, продиктоване обов'язками громадянина припинити злочинну діяльність певних осіб. Саме ця обставина обумовлює важливість визначення груп свідків, їхньої спрямованості, потенційних можливостей для одержання даних, що сприяють розслідуванню злочинів. Повідомлювана свідками інформація назагал залежить від ступеня поінформованості останніх, проте у більш детальній градації й від інших характеристик.

Свідків незаконної лікувальної діяльності можна поділити на такі групи: 1) родичі потерпілого, які володіють інформацією про початок, перебіг та результати лікування; 2) медичні працівники, які в силу професійних обов'язків здійснювали заходи госпіталізації, діагностики та консультування потерпілого; 3) особи, у чиєму віданні перебували медичні вироби, апаратура, приміщення, яке використовувалось у лікувальній діяльності; 4) молодший медичний, обслуговуючий персонал медичного закладу, установи, у якій здійснювалась лікувальна діяльність; 5) особи, що не мають стосунку ні до об'єкта злочину, ні до виробничої (чи торгової) діяльності; 6) службові особи, уповноважені видавати чи приймати рішення не видавати документи, що підтверджують кваліфікацію лікаря; 7) службові особи установ, які уповноважені видавати ліцензію чи спеціальний дозвіл на лікувальну діяльність цілителя.

Свідків незаконної лікувальної діяльності класифіковано на: а) свідків-медиків; б) свідків не медичних працівників; в) свідки, що залучалися після початку кримінального провадження: спеціалісти, що залучалися до процесуальних дій, поняті.

При підготовці до допиту свідків, а в окремих випадках під час його допиту, якщо ті володіють спеціальними медичними знаннями, доцільно залучати незацікавленого спеціаліста-медика, який допоможе зрозуміти зміст отримуваних відомостей та сформулювати питання, які слід поставити допитуваному.

У разі наявності випадків, передбачених ст. 276 КПК України, серед яких: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; 3) наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (слідчий, прокурор зобов'язані повідомити особі про підозру). Повідомлення про підозру як процесуальна дія у кримінальному провадженні про незаконну лікувальну діяльність не має якихось особливостей, тому не акцентуватимемо на цьому. У разі виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язані вручити особі нове повідомлення про підозру. Якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право винятково прокурор.

Після повідомлення особі про підозру слідчий, прокурор зобов'язані запропонувати підозрюваному дати показання. Допит підозрюваного є складною та конфліктною слідчою (розшуковою) дією. Аналіз судової практики засвідчує, що зазвичай підозрювані або визнають свою вину частково, або не визнають її цілком, а також часто дають завідомо неправдиві відомості про обставини наданої медичної допомоги або відмовляються давати показання. Така ситуація обумовлена складністю доказування у цій категорії кримінальних проваджень, що підозрюваний добре розуміє.

Допит підозрюваної особи доцільно проводити після того, як будуть зібрані достатні дані, що її характеризують (риси характеру, поведінка, стан здоров'я, дані про судимість, сімейний стан, зв'язки з колегами по роботі, посадовими особами). З тактичних міркувань буде правильним допитувати підозрюваного в руслі висунутих слідчим версій з урахуванням слідчої ситуації та особи допитуваного [16, с. 354].

Першою підготовчою дією до проведення допиту підозрюваного є вивчення особи допитуваного. Далі потрібно ознайомитися з наявною медичною документацією, медичною термінологією, яка стосується лікувальної діяльності, що здійснювалася, причому особливу увагу слід звернути на ту термінологію, яка трапляється в матеріалах розслідування. Третій етап передбачає формування орієнтовного плану допиту та переліку питань, які необхідно з'ясувати під час проведення допиту. На четвертому етапі потрібно детально вивчити матеріали кримінального провадження та зібрані докази. П'ятий етап охоплює визначення кола учасників, які, відповідно до закону, мають право брати участь у допиті підозрюваного при розслідуванні незаконної лікувальної діяльності, та вирішення питання про необхідність їх залучення (стосується, за правило, залучення до допиту осіб, які володіють спеціальними знаннями у галузях медицини та лікувальної діяльності).

Участь спеціаліста може полягати в допомозі слідчому: у виявленні та фіксації доказів, точнішому та повнішому розумінні допитуваного, який вживає в показаннях спеціальну термінологію; розібратися в чинних спеціальних правилах, інструкціях та інших документах; встановити спосіб злочину; запобігти неправдивим показанням, які стосуються спеціальних знань із питань тощо.

Під час допиту підозрюваного потрібно з'ясувати: а) дані щодо його професійної; б) відомості про діагноз; в) відомості про процес лікування; г) характеристику змін у процесі лікування потерпілого; г) наслідки.

Тимчасом слід мати на увазі, що особи, котрі займалися незаконною лікувальною діяльністю, досить часто не визнають своєї вини, знаючи про складність встановлення причинно-наслідкових зв'язків між діями, здійснюваними під час лікування, та заподіяною для пацієнта шкодою. Тому не доводиться розраховувати на отримання об'єктивних і правдивих відповідей при допиті цієї категорії осіб.

До речі, допит підозрюваного при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі здійсненням незаконної лікувальної діяльності, можна подати у такій схемі: 1) допит особи у формі вільної розповіді, коли допитуваний повідомляє все, що

йому відомо про обставини злочину; 2) допит підозрюваного у формі «питання-відповідь», коли ставляться і уточнювальні чи доповнювальні питання щодо повідомлених особою відомостей, і питання, які стосуються нових обставин (за відсутності навідних запитань); 3) пред'явлення документів про освіту чи документів, що дають право займатися лікувальною діяльністю, а також іншої наявної в матеріалах провадження медичної документації з метою викрити неправдиві показання допитуваного або отримати його пояснення стосовно їх змісту; 4) демонстрація закріплених процесуально показань потерпілого, інших свідків про факт надання медичної допомоги, в результаті якої особи заподіяно шкоду; 5) фіксація отриманих показань відповідно до кримінально-процесуального закону шляхом протоколювання, аудіо- та відеофіксації з подальшою демонстрацією допитуваному.

Висновки. Отже, тактика проведення процесуальних дій при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 138 КК України, значною мірою обумовлюється специфікою медичної сфери, де вони вчиняються, а також вмінням особи, котра здійснює досудове розслідування, або тактично правильно використовувати здобуті самостійно спеціальні медичні знання, або залучати відповідних спеціалістів. Слідчі (розшукові) дії, що проводяться за участі підозрюваної особи або свідків-лікарів, зазвичай характеризуються високим рівнем протидії (даванням завідомо неправдивих показань або неповним їх обсягом).

Список використаних джерел:

1. **Акопов В. И.** Право в медицине / В. И. Акопов, Е. Н. Маслов. — М. : Книга-сервис, 2002. — 352 с.
2. **Аленин Ю. П.** Процессуальные особенности производства следственных действий / Ю. П. Аленин. — Кировоград : Центрально-Украинское издательство, 2002. — 264 с.
3. **Балло А. М.** Юридическая оценка дефектов оказания медицинской помощи и ведения медицинской документации / А. М. Балло, С. Ю. Сашко. — СПб. : БиС, 2001. — 158 с.
4. **Бирюков В. В.** Криминалистическое исследование документов : монография / В. В. Бирюков, В. В. Коваленко. — Луганск, 1999. — 164 с.
5. **Глазырин Ф. В.** Психология следственных действий : учеб. пособие / Ф. В. Глазырин. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1983. — 136 с.
6. **Журавель В. А.** Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів / В. А. Журавель // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. — Х. : Право, 2008. — Вип. 8. — С. 102-108.
7. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посібник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. — Х. : Одиссей, 2009. — 960 с.
8. **Комиссаров В. И.** Расследование хищений, совершенных с использованием товарных кредитов / В. И. Комиссаров, Е. С. Лапин. — М. : ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2001. — 192 с.

9. Криміналістика : учебник для вузов / под ред. А. Ф. Вольнского. — М. : Закон и право ; ЮНИТИ-ДАНА, 1999. — 615 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page11>.
11. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. — Х. : Право, 2013. — 824 с.
12. **Погорецький М. А.** Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. — Х. : Арсіс ЛТД, 2007, — 576 с.
13. **Порубов Н. И.** Допрос на предварительном следствии / Н. И. Порубов // Публичное и частное право. — 2010. — Вып. II (VI). — С. 127-133.
14. Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особи цілительських здібностей : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.09.2013 № 822 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1943-13>.
15. **Салтевський М. В.** Криміналістика (у сучасному викладі): підручник / М. В. Салтевський. — К. : Кондор, 2005. — 588 с.
16. **Скригонюк М. І.** Криміналістика : підручник / М. І. Скригонюк. — К. : Атіка, 2007. — 496 с.
17. **Стахівський С. М.** Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : науково-практ. посібник / С. М. Стахівський. — К. : Атіка, 2009. — 64 с.
18. **Фаринник В. І.** Розвиток правового регулювання збирання доказів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / В. І. Фаринник // Митна справа. — 2012. — № 4 (82). — Ч. 2. — С. 3-8.
19. **Шепитько В. Ю.** Криміналістика : курс лекцій / В. Ю. Шепитько. — Х. : Одиссей, 2003. — 352 с.
20. **Шепитько В. Ю.** Теория криминалистической тактики : монографія / В. Ю. Шепитько. — Х. : Гриф, 2002. — 349 с.
21. **Шепитько В. Ю.** Криміналістика : Енциклопедичний словник (Українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепитько — Х. : Право, 2001. — 560 с.
22. **Шибіко В. П.** Загальні положення попереднього розслідування / В. П. Шибіко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор // Кримінальний процес України. — К. : Либідь, 1999. — 534 с.

Анотація

В статті істотна увага присвячена слідчим (розшуковим) діям як на основному виді процесуальних дій, проведення яких забезпечує здійснення досудового розслідування, що не лише гарантує права та законні інтереси учасників дії, а одночасно забезпечує доброякісність отриманих при цьому фактичних даних, тобто відповідність їх ознакам належності та допустимості доказів.

Summary

The article devoted significant attention investigator (detective) acts as the main type of proceedings, which ensures implementation of the pre-trial investigation, which not only guarantees the rights and legitimate interests of participants of action, and simultaneously ensures purity obtained with the actual data that match their signs of identity and admissibility of evidence.